

Згідно «Вказівок райхсфюрера СС і шефа поліції про використання жіночого робітничого персоналу (східних робітників) у домашньому господарстві Німеччини» (вересень 1942 р.) завербовані дівчата повинні мали бути абсолютно здоровими, мати міцну статуру і бути зовнішньо схожими на німкенів. При цьому наголошувалося на необхідності «грубої селекції» з метою запобігання «прийому в Німеччину осіб з расово чужою, примітивно-східною, яскраво вираженою зовнішністю» [1, 158].

Аби врятуватись від перспективи відправлення в німецький «рай», юні українці (часто з ініціативи чи за згодою їх батьків) вдавалися до різноманітних, часом відчайдушних, дій: вони переховувались на горищах, у льохах і хлівах, втікали до лісу, свідомо калічили себе, ошпарюючи кропом ноги чи спотворюючи обличчя, добровільно заражалися всілякими інфекційними хворобами тощо [5, 32–33].

З цих причин непоодинокими були навіть смертельні випадки серед дітей та підлітків. За ухиляння неповнолітніх від мобілізацій до Німеччини нацисти вдавалися здебільшого до покарань, базованих на принципі так званої «родинної відповідальності», коли репресії застосовували проти їхніх батьків.

Таким чином, примусове вивезення жителів з окупованої України до нацистського Рейху набрало досить значних масштабів і стало масштабною складовою частиною нацистської політики етноциду українського народу. Здійснювані вкрай жорстокими методами депортації українців та умови їх побуту і праці, особливо рельєфно розкривають становище українських примусових робітників в Німеччині.

Список використаної літератури:

1. Гальчак С. «Східні робітники» з Поділля у Третьому райху: депортація, німецька каторга, опір поневолювачам / С. Гальчак. – Вінниця: «Материк», 2004. – 344 с.
2. Гончаренко Р. 60 років після війни: «остарбайтери» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/60-років-після-війни-остарбайтери/a-2480056>. Назва з екрана.
3. Інформаційні матеріали до 75-тих роковин від початку вивезення населення України на примусові роботи в Німеччину / Український інститут національної пам'яті [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-75-tikh-rokovin-vid-pochatku-vivezennya-naseleण्या-ukrai>. Назва з екрана.
4. Пастушенко. О. І. То була неволя: спогади і листи остарбайтерів / О. І. Пастушенко. – Київ, 2006. – 252 с.
5. Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. / Г. М. Голиш. – Черкаси. – 2005. – 323 с.

Науковий керівник: к.і.н, професор Мельниченко В. М.

Н. А. Маслюк

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИЦІ, МАЙСТРИНИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНОГО РОЗПISУ – МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО (ДО 110 РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИСТКИНИ)

Коли дивишся на картини Марії Примаченко, мимоволі згадується Леся Українка. Мисткині різного соціального статусу, освіти й знань, способу життя. Проте Лариса Косач зуміла уявити Мавку, Перелесника і Русалок, що мешкали у Волинських лісах. А Марія Примаченко з села Болотня (нині це Іванківський район Київщини) мало не все життя – Бог відміряв їй віку 88 років – малювала на паперових аркушах дивовижних звірів українського Полісся, дерева – суниці заввишки з ведмедів, птахів і квіти з кукурудзяних качанів...

Загалом колекція робіт Марії Примаченко лише у Музеї українського народного декоративного мистецтва налічує близько 650 одиниць зберігання. Це виконані в техніці гуаші на папері декоративні й сюжетні композиції та близько 40 творів на кераміці й дереві: вази, скульптура, тарілки. Є роботи художниці і в приватних зібраннях. Перше справжнє серйозне міжнародне визнання отримали роботи 28-річної Марії на Всесвітній виставці в Парижі 1937 року, тоді їх удостоїли Золотої медалі.

У Національному культурно-мистецькому та музейному комплексі «Мистецький арсенал» тривалий час працювала виставка Марія Приймаченко «Неосяжне». На ній експонувалися роботи видатної української художниці з колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва.

Музеєфікація творів Марії Примаченко розпочалася з 1930 років, коли до Державного музею українського мистецтва (тепер Національний художній музей України) надійшли перші 200 робіт художниці. Після створення у 1964-му спеціалізованого музею українського народного декоративного мистецтва ці твори передали до його колекції [3].

Народилася Марія у 1909 році у селі Болотня, де і провела все життя. Батько був теслею-віртуозом, майстрував дворові огорожі у вигляді стилізованих «головкати» зображень. Мати займалася вишиванням (Марія Оксентіївна вдягала сорочки, вишиті власноручно). Біограф художниці Володимир Данилейко також писав про її батьків: Оксент Григорович «возив кіньми кладі з Києва, цим і годував сім'ю». Мати, Пріська Василівна, «вишивала... дядько Яків грав на скрипку, брат мій, Степан - на гарнет і на бухало... Варка Матвійова, двоюрідного брата мого сестра, у Йванкові директоршою вишивальницької артілі тоді була...» Село досить довго було відносно незалежним від більшовицьких рад. Навіть у роки Голодомору 1932-1933 років там удвічі більше одноосібників було, ніж членів колективних артілей. Бути вільнішими дозволяло власне Полісся, не доводилося покладатися винятково на вирощений урожай, і харчі, і заробіток людям давали щедрі ліси.

Ще з дитинства Марія перехворіла, за твердженням лікарів, на поліомієліт, відтоді мала проблеми з ногами. Сама ж вона вважала, що їй «наврочили». Малювати почала досить рано, років із восьми. Перші її роботи з'явилися на... стінах побіленої сільської хати. «Починалося все це так, - згадувала художниця. - Якось біля хати, над річкою, на завітчаному лузі пасла я гусей. На піску малювала всякі квіти, побачені мною. А потім помітила синюватий глей. Набрала його в пелену і розмалювала нашу хату...» Односельці схвалили. Сусіди просили і їхні хати прикрасити.

Вважається, що талант Примаченко відкрила у 1936 році майстриня-ткаля і вишивальниця киянка Тетяна Флору. Тоді Марію Оксентіївну запросили до експериментальних майстерень при Київському музеї українського мистецтва. Потрапивши на заняття, вона чи не вперше в житті побачила білий папір і справжні фарби. Взяла і відразу рушник намалювала». ...Листок забрали і дали другий, а я тільки краски бачу та білу-білу бумагу...» - так згадувала майстриня про свій перший день у Києві. До речі, малювала Марія Примаченко обома руками - як правою, так і лівою, але ніякої відмінності, якою рукою було намальовано картину, не помітно.

Практично відразу роботи Марії Примаченко відібрали на Українську республіканську виставку народного мистецтва, яка проходила в Києві, де були відзначені дипломом 1-го ступеня. Сама переможниця у цей час лежала в лікарні після чергової операції на нозі. Переповідають, плакала від болю і щастя. Після цього відразу ж її малюнки представили на Всесоюзній виставці народного мистецтва у Москві, згодом у Ленінграді. А вже у 1937-му - птахи і звірі Примаченко опинилися на Першій міжнародній виставці у Парижі. Пабло Пікассо називав її твори «Прекрасними роботами геніальної жінки». А Марк Шагал почав малювати дивних істот, що схожі на звірів геніальної Марії з Полісся. Після того малюнки показували на виставках у Парижі, Варшаві, Софії, Монреалі, Празі...

Свою другу половинку, лейтенанта Василя Маринчука, який теж був родом із Болотні, рідного села Марії, вона зустріла в Києві. Невдовзі після того, як Марія повернулася додому в село, почалася війна. Василя призвали на фронт, спочатку на Фінську війну, потім радянсько-німецьку. У грудні 1941 року Марія народила сина Федора. У листі до Марії Василь після гарної звістки написав: «Хай син росте щасливим, а я сьогодні п'ятий раз іду в атаку». Але після цього листа зв'язок із чоловіком, але не дочекалася. Не було навіть похоронки. Не до малювання...

Залишилася Марія з маленькою дитиною на руках та старенькими батьками, жила у старенькій напівзруйнованій хаті. Дуже мало малювала після війни. Згадали про художницю

уже у 50-ті. У 1959 році вона стала членом Спілки художників. Після публікації в газеті «Київська правда» до робіт художниці повернулася популярність. У 1961-му нарешті побудували у рідному селі для художниці, за допомогою районних властей, новий цегляний будинок.

Лежав стос робіт Марії — від підлоги сантиметрів 80.

«Марія Примаченко була неговіркою, — згадує у газетній публікації Михайло Селівачов, який відвідував 67-річну художницю на початку 1976-го. — У Києві, куди її привозили на відкриття виставок, промовляла здебільшого короткими, ніби відредагованими фразами. Думаю, багато «потрібних» публічних фраз у її уста вкладав її менеджер, уже покійний кінодраматург Григорій Абрамович Местечкін. Саме він «пробивав» художниці звання, премії, підказував «актуальні» назви її творів, як-от: «Український мільярд» — пудів хлібозаготовок, або «Мої квіти київському «Динамо» — після виграшу Суперкубка. Він же автор сценарію добротного документального фільму про художницю «Сотвори своє сонце», який вийшов 1968 року».

Художниця у 1960-1965 роки створює цикл «Людам на радість» (картини «Сонях», «Синій вазон із квітами», «Голуб на калині», «Пава у квітах», «Лев»). За цей цикл Марії Примаченко у 1966 році присвоєно звання лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка. До речі, вона ілюструвала дитячі книжки: «Ой коники-сиваші» (1968), «Товче баба мак», «Журавель» (обидві 1970), «Чорногуз приймає душ» (1971). Ще будуть звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, «Знак пошани». Після смерті художниці, у 1998-му, Марії Примаченко було присвоєно титул народної художниці [4].

Художник Андрій Пушкарьов, який зараз мешкає у Дніпропетровську, а Марію Примаченко відвідав у 1985 р., згадує: «Поклали мене спати в другій кімнаті, а біля ліжка, в ногах, лежав стос робіт Марії — гуаші на картонах, від підлоги сантиметрів 80. Зараз ці твори займають почесні місця приватних колекціях, в музеях України і всього світу. Деяких гостей — особливо «своїх», клала на сіні на печі. Юрій Рост, зазвичай, спав там. (...) Вранці Федір (син) виніс три маминих роботи і сказав, що Марія Оксентіївна хоче одну мені подарувати, на мій вибір. Я і мріяти не міг, що приїду додому з картиною Марії Примаченко. Вибрати було важко, особливо між фіолетовим фантастичним звіром і «Бусліком в горосі». Але все-таки оптимізм і радісні фарби буслика перемогли. Марія підписала — «Дару на довгу згадку Андрію на щастя щоб було 5 сівов. 1985 р. «Буслік у горосі» М.П.». Але у житті великої художниці траплялося й таке: «Марія розповідала, що одного разу, коли у неї була висока температура і жар, приїхали дві «Волги». «Ви нам не потрібні, нам ваші роботи потрібні»... [2, 11].

«Марію Примаченко захищують до десяти найвідоміших примітивістів світу. Але й серед них вона займає свою особливу нішу. Хоч би скільки ми намагалися проникнути в таїну її творчості, вона все одно залишиться таїною», — зазначила генеральний директор Національного музею українського народного декоративного мистецтва Адріана Вялець на відкритті виставки.

А за словами генерального директора Національного культурно-мистецького та музейного комплексу «Мистецький арсенал» Наталії Заболотної, більшість прихильників творчості Марії Примаченко ще не мали можливості в такій кількості переглянути її ранні творіння. Завдяки її роботам на деякий час «Мистецький арсенал» немов перетворився на «Ноїв ковчег», — зізналася пані Наталя.

Марія Примаченко, з одного боку, була начебто законослухняною радянською людиною, але з другого — своєю творчістю засуджувала тоталітарну систему. Приміром, картина «Як звірі судяться», створена страшного 1937-го. Очевидно, на ній недаремно зображено саме три звіра, згадаймо особливі трійки НКВС. Однак більшість її творів усе ж по-доброму вражають наївною дитячою щирістю.

Коли дивишся на картини «Баран та птах», «Лисиця та Журавель», «Жабамандрівниця», «Незвичайний птах», «Фантастичний птах на гілці», «Птахи над квітами», «Птах у квітах», «Фантастичний птах», пригадуєш українські народні казки.

Уява Марії Примаченко створила неповторних звірів. Напевне, більше ніде не можна побачити чогось схожого на її роботи «Коричневий звір», «Фантастичний звір», «Зелений звір», «Жовтий звір», «Зубрійко», «Червона мавпа».

Розквіт творчості художниці припадає на 60-ті роки минулого століття. Саме тоді були намальовані яскраві полотна «Квіти у вазі», «Павичі у трояндах», «Павичі», «Декоративне панно», «Папуга у квітах». Вплив народної поетичної творчості відчувається у роботах «Квіти-оченята», «Білі водяні лілеї», «Радості сонця», «Соняшник у городі», «Соняшник з горобцем та бджілками». Мотиви народних пісень звучать у картинах «Дівчина по воду ходила», «Під тим дубом криниця стояла», «Чабан та вівці», «Масляна», «Галя і козак».

У 80-ті роки створила роботи «Чудовисько», «Звір зловив горобця», «Морське чудо», «Котячий цар», «Стародавній болотяний цар». Переглядаючи їх, немов подорожуєш найдивовижнішою казкою у світі.

Ще далекого 1965 року художниця намалювала картину «Слава України». Патріотичними мотивами також наповнені її твори «Пам'ятник Т. Шевченку», «Маки дарую дорогому Києву на щастя», ескізи до опери «Запорожець за Дунаєм». Подіям Другої світової війни присвячена «Пісня на могилі невідомого солдата». На виставці демонструється й кераміка її авторства та альбоми з малюнками художниці [1, 15].

«Роблю сонячні квіти, бо люблю людей, роблю на щастя людям, щоб квіти мої були, як саме життя народу, щоб усі народи один одного любили, щоб люди жили, як квіти цвіли б на всій землі». Такі гарні слова належать відомій у всьому світі українській художниці Марії Приймаченко.

Список використаних джерел та літератури:

1. Овчаренко Е. Подорож у казку Марії Приймаченко / Е. Овчаренко // Слово Просвіти. – 2016. – 10 – 16 березня. С. 15.
2. Самченко В. Чудернацькі звірі Марії. Понад 300 дивовижних картин самотньої Марії Приймаченко показують у Києві / В. Самченко // Україна Молода. – 2016. – 11 лютого. С. 11.
3. Електронний ресурс – [Режим доступу] : <https://honchar.org.ua/p/mariya-prymachenko-lita-mojimolodiji-pryjdit-do-mene/>
4. Електронний ресурс – [Режим доступу] : <http://www.zhinka-online.com.ua/ukrajinska-zhinka/vidomi-ukrajinki/206-zirka-pershoi-velychyny-mariia-prymachenko.html>

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Ю. В. Невмита

Черкаський державний технологічний університет

ВПЛИВ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДАНОГО РЕГІОНУ

Масштабні державотворчі процеси, що нині відбуваються у незалежній Україні, торкаючись всіх сфер життя нашого суспільства, відкривають величезні можливості для подальшого його розвитку і прогресу. Проте, окрім поступових реформ в економічному й політичному устрої, вони супроводжуються ще й зрушеннями у громадській свідомості. В цьому сенсі не стало виключенням і ставлення українців до сільськогосподарського виробництва, яке було й залишається становим хребтом економіки нашої країни. Тому, питання докорінного реформування цього сектору, реалізація принципово нової аграрної політики й утвердження на землі справжнього господаря – селянина, – все це викликало неабиякий резонанс і набуло, на сьогодні, надзвичайно важливого значення, ставши невід'ємною складовою частиною співпраці всіх гілок влади, адже, належна організація майбутніх перетворень має торкатися всіх сторін життя селянства: економічної, суспільно-політичної, соціальної, морально-етичної, духовної.